

Rozdział I. Cele i funkcje postępowania dowodowego w postępowaniu cywilnym

§ 1. Pojęcie postępowania dowodowego

Jak zasadnie dostrzega się w literaturze, każde postępowanie można analizować w aspekcie funkcji, jaką spełnia w systemie prawa oraz struktury, w jaką zostało ono wyposażone¹. Analizy struktury postępowania można dokonywać pod kątem jego elementów składowych takich jak: przedmiot postępowania czy zakres podmiotowy, tworzących jego statykę, bądź ze względu na dynamikę tego postępowania, tj. biorąc pod uwagę jego wszczęcie, przebieg i zakończenie².

We wszystkich rodzajach spraw rozpoznawanych w postępowaniach przez sądy lub inne organy, bez względu na to jakiego rodzaju normy prawa materialnego będą stosowały (karnego, administracyjnego, czy cywilnego), zasadniczo przed wydaniem merytorycznego rozstrzygnięcia w sprawie niezbędne jest przeprowadzenie postępowania dowodowego, na podstawie którego będzie możliwe ustalenie okoliczności faktycznych umożliwiających dokonanie oceny, jakiego rodzaju normę prawa materialnego należałoby zastosować. Bez prawidłowego ustalenia okoliczności faktycznych nie jest, bowiem możliwe dokonanie oceny, jakiego rodzaju normy prawa materialnego powinny znaleźć zastosowanie w rozpoznawanej sprawie przez sąd.

Proces poznawczy związany z ustalaniem okoliczności faktycznych sprawy przez organy państwa, w ramach dopuszczalnych przez obowiązujące przepisy, przy jednoczesnym zapewnieniu poszanowania praw i interesów podmiotów uczestniczących w postępowaniu, określany jest mianem postępowania dowodowego³. Instytucjonalno-normatywny charakter form poznania procesowego (dowodowego) przez sądy odróżnia od poznania historycznego lub naukowego, natomiast metody poznania nie różnią się w istotny sposób od poznania o charakterze naukowym⁴.

¹ M. Waligórski, Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947, s. 32.

² *Ibidem*, s. 33.

³ Por. R. Kmiecik, [w:] R. Kmiecik, Prawo dowodowe. Zarys wykładu, Kraków 2005, s. 21–22.

⁴ M. Zieliński, Poznanie sądowe a poznanie naukowe, Poznań 1979, s. 46.

Postępowanie dowodowe polega na dokonywaniu szeregu zorganizowanych czynności przez uprawnione do tego organy, w ramach przyznanych im kompetencji, celem wyjaśnienia okoliczności faktycznych, które stanowić będą podstawę do dokonywania czynności orzeczniczych.

Prawidłowe wydanie merytorycznego orzeczenia w sprawie wymaga uprzedniego zgromadzenia, a następnie oceny materiału procesowego, stanowiącego „całokształt informacji o faktach wchodzących w skład podstawy faktycznej oraz środki wykazywania ich prawdziwości”⁵ umożliwiające sądowi ustalenie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. Należy odróżnić „**materiał procesowy**” od „**podstawy faktycznej rozstrzygnięcia**”⁶, na którą składają się poszczególne fakty, mające znaczenie w aspekcie norm prawa materialnego, które mają zostać zastosowane przez sąd w rozpoznawanej sprawie. Sąd musi, zatem dokonać ustaleń stanu faktycznego w danej sprawie, co jest możliwe na podstawie uzyskanych informacji o faktach i ich weryfikacji. Kodeks postępowania cywilnego nie definiuje faktu, ale w literaturze nie budzi wątpliwości, iż są to zarówno zjawiska świata zewnętrznego, jak i stany lub przeżycia zachodzące w sferze psychicznej człowieka (takiej jak zła lub dobra wiara, zamiar, czy wszelkie postacie winy)⁷. Wyodrębnia się fakty sporne i niesporne, prawotwórcze, tamujące i niweczące oraz pozytywne i negatywne⁸.

Informacje o faktach sąd uzyskuje od stron lub uczestników postępowania (por. art. 187 § 1 pkt 2 oraz § 2, art. 217 § 1 KPC), dotychczasowy przepis art. 213 § 1 KPC pozwalał sądowi uzyskać informacje w wyniku własnych działań (jednakże na mocy nowelizacji dokonanej ustawą z 4.7.2019 r.⁹ przepis art. 213 § 1 KPC został skreślony). Przy czym sąd na rozprawie, poprzez zadawanie pytań stronom, dąży do tego, aby strony przytoczyły lub uzupełniły twierdzenia lub dowody na ich poparcie oraz udzieliły wyjaśnień koniecznych dla zgodnego z prawdą ustalenia podstawy faktycznej dochodzonych przez nie praw lub roszczeń. W powyższy sposób sąd wyjaśniał istotne okoliczności sprawy, które między stronami są sporne. W wyniku nowelizacji zmieniony został art. 212 § 1 KPC, stosownie do którego – na rozprawie prowadzonej bez planu rozprawy sąd przez zadawanie pytań stronom dąży do tego, aby strony przytoczyły lub uzupełniły twierdzenia lub dowody na ich poparcie oraz udzieliły wyjaśnień koniecznych do zgodnego z prawdą ustalenia podstawy faktycznej dochodzonych przez nie praw

⁵ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 141.

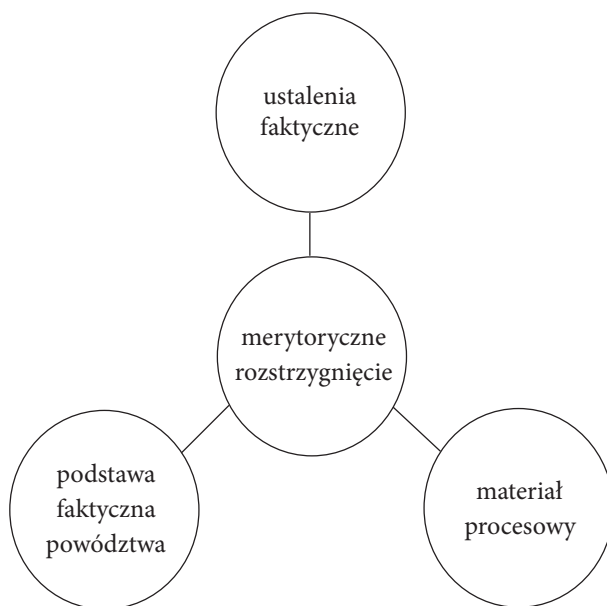
⁶ Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 153.

⁷ E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] E. Marszałkowska Krześ (red.), *Meritum. Postępowanie cywilne*, Warszawa 2017, s. 315.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Ustawa z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469).

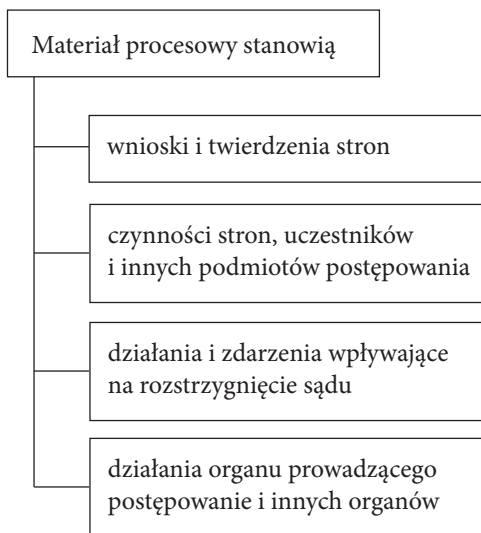
lub roszczeń. W ten sam sposób sąd dąży do wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy, które są sporne. Ustalenie faktów wchodzących w skład podstawy faktycznej rozstrzygnięcia wymaga potwierdzenia prawdziwości uzyskanych o faktach informacji¹⁰. W związku z powyższym, w literaturze przedmiotu w procesie cywilnym wyróżnia się: **podstawę faktyczną powództwa** (wskazywaną przez powoda w pozwie, ewentualnie uzupełnianą na dalszym etapie postępowania), **materiał procesowy** oraz **ustalenia faktyczne dokonane przez sąd**, stanowiące podstawę faktyczną merytorycznego rozstrzygnięcia, które zawarte są w uzasadnieniu wyroku¹¹. Na mocy dotychczasowego przepisu art. 187 § 1 pkt 2 KPC w pozwie powinien zawierać przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu. W wyniku nowelizacji zmieniony został przedmiotowy przepis, a zatem w pozwie należy wskazać fakty, na których powód opiera swoje żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu. Powyższa regulacja powinna wyeliminować dotychczasowe wątpliwości, czy w pozwie wskazać jedynie fakty istotne oraz dowody na ich poparcie, czy też należałoby przytoczyć inne jeszcze okoliczności faktyczne, tworzące podstawę faktyczną powództwa.

¹⁰ Z. Resich, Istota procesu cywilnego, s. 154.

¹¹ Por. J. Jodłowski, Z. Resich, Postępowanie cywilne, Warszawa 1979, s. 353.

Obowiązujące przepisy nie definiują terminu „materiał procesowy”, choć początkowo przepis art. 3 § 2 dKPC regulował kwestię związaną z uzupełnianiem „materiału i dowodów” przedstawionych przez strony lub uczestników postępowania. Sformułowanie powyższe budziło wątpliwości interpretacyjne, a mianowicie czy należy odróżniać materiał procesowy od dowodów, w sytuacji, kiedy właśnie dowody składają się na „materiał procesowy”. Jak zasadnie zostało dostrzeżone, niezbędnym warunkiem, aby „organ procesowy mógł wypełnić, spoczywające na nim obowiązki i doprowadzić do osiągnięcia przez proces właściwych jego celów, musi dysponować odpowiednim materiałem. Materiał ten będzie różny zależnie od struktury (a nie od funkcji) danego procesu. Inny będzie on zatem w procesie rozpoznawczym, inny natomiast w postępowaniu wykonawczym. W procesie rozpoznawczym materiałem tym są dowody”¹². Materiał procesowy powstaje zarówno w wyniku inicjatywy procesowej stron postępowania (zgodnie z zasadą kontrydiktoryjności), organu prowadzącego postępowanie, jak też innych podmiotów (w tym podmiotów działających na prawach strony), ale również zdarzeń, tworząc całokształt dokonanych w sprawie czynności procesowych, zdarzeń i działań¹³.

¹² M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 392.

¹³ Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, s. 156.

Zasadniczo materiał procesowy powstaje w wyniku inicjatywy stron (uczestników) postępowania, które wskazują fakty (istotne dla merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy) oraz zgłaszają dowody na ich poparcie, co wiąże się z ciężarem twierdzenia i dowodzenia. Należy zaznaczyć, iż zagadnienie ciężaru twierdzenia i dowodzenia dotyczy przebiegu całego postępowania rozpoznawczego, postępowania zabezpieczającego, jak i wykonawczego.

Wnosząc o udzielenie ochrony prawnej strona lub uczestnik postępowania naraża się na tzw. ryzyko procesowe, jeśli nie będzie stosować się do przepisów nakładających ciężary procesowe. W przypadku zaniechania określonego przez przepisy sposobu działania, bądź z powodu działania niewłaściwego¹⁴, strona może ponieść negatywne konsekwencje zaniechań związanych z ciężarem twierdzenia lub dowodzenia. Z powyższych względów ciężary procesowe traktuje się, jako obowiązki względem samego podmiotu¹⁵. Przy czym ciężary procesowe dotyczą zarówno podmiotów legitymowanych czynnie, jak i biernie, gdyż podmiot występujący o ochronę prawną w formie zarzutu i przeciwstawiając powodowi własne prawo, traktowany jest pod względem ciężarów procesowych jak powód¹⁶.

Celem umożliwienia organowi dokonania ustaleń faktycznych i usprawnienia przebiegu postępowania dowodowego wprowadzone zostały regulacje, wymagające współdziałania stron (uczestników) postępowania, stanowiące system ciężarów procesowych, wymagający wykonywania przyznanych stronom uprawnień dla uzyskania korzyści procesowych¹⁷. Przepis art. 6 § 2 KPC w dotychczasowym brzmieniu nakładał na strony i uczestników postępowania obowiązek przytaczania **wszystkich okoliczności faktycznych i dowodów bez zwłoki**, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko. Przepis ten określał zatem zakres obowiązków stron w zakresie ciężaru wspierania postępowania, wprowadzając wymóg przytaczania okoliczności faktycznych i dowodów, w celu realizacji postulatu ekonomiki postępowania i koncentracji materiału procesowego. **Koncentracja materiału procesowego jest możliwa dzięki aktywności stron, jak i sądu rozpoznającego sprawę.** Aktywność podmiotów postępowania cywilnego będzie odmienna w zależności od trybu postępowania, rodzaju postępowania, ale także od etapu rozpoznawania sprawy. W wyniku no-

¹⁴ M. Waligórski, *Proces cywilny*. Funkcja, s. 170.

¹⁵ T. Zembrzusi, *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych, [w:] L. Błaszczak, K. Markiewicz (red.), *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych, Warszawa 2015, s. 298 i n. oraz cytowana tam literatura niemiecka.

¹⁶ K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010, s. 60.

¹⁷ M. Waligórski, *Proces cywilny*. Funkcja i struktura, Warszawa 1947, s. 171.

welizacji, na mocy ustawy z 4.7.2019 r., przepis art. 6 § 2 KPC został zmieniony, gdyż strony i uczestnicy postępowania zobowiązani będą do przedstawiania **faktów**, a nie całokształtu okoliczności faktycznych. Przedmiotowa zmiana wiąże się także ściśle ze zmianą przepisu art. 187 § 1 pkt 2 KPC, który wymaga podania w treści żądania pozwu faktów, na których powód opiera swoje żądanie.

Nie tylko powód ma obowiązek wskazywania faktów oraz dowodów na ich poparcie, ale także pozwany w zakresie podważania twierdzeń i dowodów zgłaszanych przez powoda, jak i własnych zarzutów. W przypadku gdy pozwany został zobowiązany do złożenia odpowiedzi na pozew, jest on zobowiązany do rzetelnego i kompletnego przedstawienia swojego stanowiska w tym piśmie¹⁸.

Ukształtowanie realizacji postulatu koncentracji materiału procesowego w postępowaniu cywilnym może być realizowane albo przez **system prekluzji** albo przez **system dyskrecjonalnej władzy sędziego**. System prekluzji wiąże się z nałożeniem na strony obowiązku przedstawiania faktów i dowodów w oznaczonym terminie, pod rygorem, że po upływie tego terminu powołanie ich nie będzie dopuszczalne¹⁹. Natomiast system dyskrecjonalnej władzy sędziego daje możliwość uwzględnienia faktów i dowodów przez sąd także w przypadku, kiedy strony przedstawiły je na dalszych etapach prowadzonego postępowania, chociaż miały możliwość przedstawienia ich wcześniej²⁰. A zatem w przypadku dyskrecjonalnej władzy sędziego ustawodawca pozostawia decyzję sądowi, co do tego czy uwzględnić, czy też pominąć spóźnione wnioski i twierdzenia.

W ramach kierownictwa sędziowskiego przyznane zostało sądowi uprawnienie do określenia, jakiego rodzaju czynności procesowe powinny być podjęte, aby zapewnić prawidłowy przebieg postępowania. Sąd, celem zgromadzenia materiału procesowego zarządza wymianę pism procesowych, aby przygotować rozprawę, przeprowadza środki dowodowe, ale także stosuje środki przymusu i wydaje orzeczenia (merytoryczne i formalne).

Przeprowadzenie postępowania dowodowego jest niezwykle istotną fazą (etapem) postępowania cywilnego (zwłaszcza w postępowaniu rozpoznawczym). Za traktowaniem postępowania dowodowego, jako jednego z etapów postępowania rozpoznawczego przemawia także struktura uzasadnienia wyroku (por. art. 328 § 1 i 2 KPC), składająca się z podstawy faktycznej oraz podstawy prawnej wyroku. W doktrynie nie wszyscy jednak uznają ustalanie podstawy

¹⁸ Wyr. SA w Szczecinie – I Wydział Cywilny z 15.3.2018 r., I AGa 81/18, Legalis.

¹⁹ E. Marszałkowska-Krześ. część I, I. Gil, część II, Władza dyskrecjonalna a ciężar wspierania postępowania i działania z dobrymi obyczajami, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego, Warszawa 2014, s. 782 i n.

²⁰ W doktrynie (por. Ł. Piebiak, Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego – uwagi praktyczne, Cz. II MoP 2012, Nr 13, s. 682) wyrażono stanowisko, iż rozróżnianie pomiędzy dyskrecjonalną władzą sędziego jest niecelowe, gdyż w obu przypadkach ostateczna ocena i decyzja należy do sądu.

faktycznej w ramach prowadzonego postępowania dowodowego za etap stosowania prawa, łącząc ze stosowaniem prawa wyłącznie kwestie ściśle prawne²¹.

W postępowaniu cywilnym sąd, prowadząc postępowanie wyjaśniające, powinien ustalić stan faktyczny sprawy, w celu prawidłowego określenia, jaka norma prawna może mieć zastosowanie do ustalonego stanu faktycznego. Ustalony przez sąd stan faktyczny sprawy stanowić będzie także podstawę faktyczną wydanego merytorycznego orzeczenia. Wskazując podstawę faktyczną rozstrzygnięcia sąd uznaje za udowodnione poszczególne okoliczności faktyczne, na podstawie przeprowadzonych środków dowodowych (w oparciu o przyjętą teorię dowodów), ujmując fakty w języku stosowanej normy prawnej, aby następnie dokonać subsumpcji faktów uznanych za udowodnione pod daną normę prawną (przepis prawa)²².

Postępowanie dowodowe w znaczeniu *sensu largo* obejmuje swym zakresem całokształt czynności procesowych (dowodowych) od momentu wszczęcia postępowania, poszukiwanie i przeprowadzenie dowodów, kończąc na dokonaniu ustaleń faktycznych w wyniku oceny zgromadzonych w sprawie dowodów w fazie orzeczniczej²³. Natomiast w węższym ujęciu postępowanie dowodowe obejmuje czynności procesowe polegające na przeprowadzaniu (ujawnianiu) dowodów przez podmiot dokonujący ustaleń faktycznych i podejmujący decyzje²⁴.

§ 2. Cele postępowania dowodowego

Postępowanie dowodowe stanowi zasadniczy etap postępowania wyjaśniającego w sprawie cywilnej. Jedynie prawidłowo ustalony stan faktyczny sprawy może stanowić podstawę wydania orzeczenia merytorycznego w sprawie. Już w prawie rzymskim zwracano uwagę na znaczenie wykazania faktów dla uzyskania ochrony prawnej, według jednej z rzymskich paremii niezbędne jest bowiem przedstawienie faktów i ich wykazanie (*da mihi factum, dabo tibi ius*).

Z kolei w postępowaniu dowodowym można wyodrębnić etap związany z dopuszczeniem dowodu (danego rodzaju środka dowodowego), jego przeprowadzenia²⁵, jak też utrwalenia (w protokole)²⁶ oraz oceny pod względem praw-

²¹ K. Piasecki, Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym, Warszawa 1981, s. 93.

²² J. Rodziewicz, Prejudycjalność w postępowaniu cywilnym, Gdańsk 2000, s. 27.

²³ Por. R. Kmiecik, [w:] R. Kmiecik, Prawo dowodowe. Zarys wykładu, Kraków 2005, s. 22.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ J. Turek, Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym, Kraków 2003, s. 29.

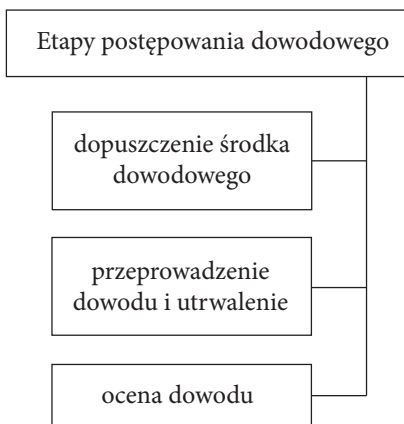
²⁶ Ł. Błaszczak, [w:] Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), Dowody w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010, s. 4.

dziwości, jak też przydatności dla następcej subsumpcji pod określoną normę prawa materialnego.

Przy czym dopuszczenie dowodów pełni funkcję prewencyjną, polegającą na ocenie przydatności poszczególnych środków dowodowych dla dokonania ustalenia stanu faktycznego sprawy i osiągnięcia celów prowadzonego postępowania cywilnego²⁷. Ocena w zakresie przydatności danego środka dowodowego powinna być dokonywana według tego czy fakt:

- 1) jest istotny dla sprawy (art. 227 KPC);
- 2) jest sporny pomiędzy stronami, bądź został przyznany przez stronę przeciwną (art. 229, 230 KPC);
- 3) został stwierdzony w sposób pewny za pomocą innych środków dowodowych (art. 231 KPC);
- 4) jest niedopuszczalny (gdyż wyłącza go przepis Kodeksu art. 235² KPC);
- 5) jego przeprowadzenie wiąże się z nadmiernymi kosztami;
- 6) narusza ekonomikę postępowania i służy jedynie przedłużeniu postępowania.

Natomiast przeprowadzenie dowodów wiąże się z dokonywaniem czynności, na skutek których sąd uzyskuje materiał dowodowy, stanowiący informację o faktach podlegających stwierdzeniu lub o prawdziwości informacji o faktach, pochodzących od stron lub uczestników postępowania²⁸.

²⁷ M. Waligórski, *Proces cywilny. Dynamika procesu (postępowanie)*, Warszawa 1947, s. 82; Ł. Błaszczak, [w:] Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Zgbczyk (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym*, s. 4.

²⁸ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 324.

Na podstawie materiału dowodowego, uzyskanego z przeprowadzonych środków dowodowych, sąd dokonuje ostatecznego ustalenia stanu faktycznego. Jedynie do prawidłowo ustalonego stanu faktycznego sąd będzie mógł zastosować właściwe przepisy prawa materialnego, a w efekcie wydać prawidłowe rozstrzygnięcie merytoryczne w sprawie. Przy czym materiał dowodowy może stanowić podstawę także do wydania orzeczenia o charakterze formalnym, bądź wypadkowym.

Strony lub uczestnicy postępowania składają określone wnioski dowodowe, które po ich przeprowadzeniu umożliwiają sądowi dysponowanie materiałem dowodowym, na podstawie którego mógłby ustalić stan faktyczny sprawy. Sąd powinien także ustalić rodzaj stosunku prawnego, stanowiący podstawę do dochodzenia roszczenia, aby ocenić, jakiego rodzaju okoliczności faktyczne powinny zostać ustalone w trakcie postępowania. Stosowanie prawa polega, bowiem nie tylko na znajomości obowiązujących norm prawnych oraz metod wykładni przepisów prawa materialnego, ale poznaniu (ustaleniu) faktów związanych z rozpoznawaną sprawą, mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia o skutkach prawnych²⁹. Przed wydaniem merytorycznego rozstrzygnięcia sąd powinien dokonać gradacji znaczenia faktów, a więc czy mają istotne znaczenie dla merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy. Sąd powinien rozróżniać fakty istotne, prawnie relewantne dla rozstrzygnięcia danej sprawy od innych faktów, które nie będą miały takiego znaczenia.

Sąd przeprowadza dowody na podstawie wniosków stron lub uczestników postępowania w postępowaniu nieprocesowym zgłaszanych odpowiednio w pozwie, wniosku oraz innych pismach procesowych w odpowiedzi na pozew, co wiąże się ze spoczywającym na nich ciężarze twierdzenia (*onus proferendi*). Twierdzenia stron lub uczestników postępowania o określonych faktach stanowią podstawę do dokonania przez sąd **wstępnej kwalifikacji stanu faktycznego**³⁰. W wyniku nowelizacji KPC przewodniczący może zobowiązać stronę, aby w piśmie procesowym podała nie tylko wszystkie twierdzenia, ale także dowody istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, pod rygorem utraty ich powoływania w toku dalszego postępowania (art. 205³ KPC).

Sąd oddalając wnioski dowodowe może, po pierwsze, pozbawić strony zgłaszającej dowody możliwości wykazania zasadności jej twierdzeń, a po drugie, doprowadzić do sytuacji, w której orzeczenie zostanie wydane w oparciu o niepełny stan faktyczny sprawy. Ustalenie prawidłowo stanu faktycznego sprawy jest, zatem niezbędne dla zastosowania prawidłowej normy prawa materialnego, której dyspozycja powinna odpowiadać stanowi faktycznemu ustalonemu w toku postępowania rozpoznawczego.

²⁹ R. Kmiecik, [w:] R. Kmiecik, Prawo dowodowe. Zarys wykładu, s. 19.

³⁰ H. Mądrzak, Postępowanie cywilne, Warszawa 2002, s. 152.

§ 3. Przedmiot dowodu

Sąd, co do zasady, dokonuje ustaleń stanu faktycznego sprawy na podstawie twierdzeń stron, które weryfikuje po przeprowadzeniu środków dowodowych. Zgodnie z ogólną regułą dowodową podmiot, który wywodzi skutki prawne powinien wykazać swoje twierdzenia o określonych faktach (art. 6 KC). Ponadto strony obowiązane są wskazać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne (por. art. 232 KPC). W wyniku nowelizacji dodany został przepis art. 235¹ KPC, na mocy którego we wniosku o przeprowadzenie dowodu strona jest obowiązana oznaczyć dowód w sposób umożliwiający przeprowadzenie go oraz wyszczególnić fakty, które mają zostać wykazane tym dowodem. Przedmiotowy przepis stanowi doprecyzowanie ciężarów związanych z czynnościami podejmowanymi, w celu wykazania faktów, na które powołuje się strona lub uczestnik postępowania. Dzięki temu sąd wydając postanowienie o dopuszczeniu dowodu będzie mógł oznaczyć środek dowodowy i fakty, które mają nim zostać wykazane.

Proces poznawczy sądu w zakresie okoliczności faktycznych, stanowiących następnie podstawę do zastosowania normy prawa materialnego wiąże się z dopuszczeniem, a następnie przeprowadzeniem środków dowodowych. Środek dowodowy stanowi wszystko, co pośredniczy pomiędzy sędzią a faktem podlegającym stwierdzeniu³¹.

Postępowanie cywilne wiąże się z udzieleniem ochrony prawnej poprzez stosowanie prawa i urzeczywistnianie norm prawa materialnego, jednak ochrona taka będzie możliwa w przypadku ustalenia stanu faktycznego, który powinien zostać udowodniony. Dowodzenie stanowi czynność umysłową, mającą na celu wykazanie prawdziwości lub nieprawdziwości pewnych sądów³², bądź twierdzeń. Pomimo, że przedmiotem dowodzenia (jako procesu myślowego) są twierdzenia, a ściślej prawdziwość lub nieprawdziwość twierdzeń, to **przedmiotem dowodu jest fakt**, którego dotyczy sprawdzone twierdzenie³³. W literaturze fakty są rozumiane różnie, a mianowicie traktuje się je jako fragmenty obiektywnej rzeczywistości, mogące stanowić stany świata zewnętrznego lub świadomości ludzkiej (element statyczny), jak i zmiany tych stanów (element dynamiczny)³⁴.

³¹ Z. Resich, Istota procesu cywilnego, s. 163.

³² M. Waligórski, Proces cywilny. Funkcja i struktura, s. 392 i przywołana tam literatura.

³³ Z. Resich, Poznanie prawdy w procesie cywilnym, Warszawa 1956, s. 48.

³⁴ J. Klich-Rump, Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia sądowego w procesie cywilnym, Warszawa 1977, s. 12.

W związku z tym, że przedmiotem dowodu są fakty, to nie jest wymagane wskazywanie w pozwie podstawy prawnej dochodzonego roszczenia. „Ustawodawca nie wymaga, aby powód określał podstawę prawną dochodzonego żądania, gdyż kwalifikacja prawna tego żądania jest obowiązkiem sądu. Oznacza to, że nawet wskazanie jej przez powoda nie jest wiążące dla sądu, który w ramach dokonywanej subsumcji jest zobowiązany do oceny roszczenia w aspekcie wszystkich przepisów prawnych, które powinny być zastosowane, jako mające oparcie w ustalonych faktach. Podanie błędnej podstawy prawnej nie może zatem wywołać negatywnych skutków dla powoda. Wprawdzie, wskazanie w pozwie przez profesjonalnego pełnomocnika podstawy prawnej żądania, mimo braku takiego obowiązku, może spowodować ukierunkowanie postępowania i pozwolić na zidentyfikowanie charakteru zgłoszonego żądania, a zatem i okoliczności decydujących o jego zasadności, jednak ukierunkowanie to nie może oznaczać formalnego związania sądu podaną podstawą prawną, zwłaszcza, gdy okoliczności faktyczne mogą stanowić oparcie dla innej, adekwatnej podstawy prawnej”³⁵.

Odmienne niż w przypadku wskazywania podstawy prawnej roszczenia sąd związany jest żądaniem pozwu oraz wskazaną przez powoda podstawą faktyczną. Stosownie do dotychczasowego brzmienia art. 187 § 1 KPC powód żądający zasądzenia należności powinien określić kwotę, której dochodzi oraz podać okoliczności faktyczne, na których opiera swoje żądanie. Podane przez powoda okoliczności faktyczne uzasadniające żądanie pozwalały na określenie podstawy prawnej, na której opiera się roszczenie powoda oraz reżimu odpowiedzialności pozwanego, a tym samym na zakreślenie ram sporu i kognicji sądu. Według stanowiska Sądu Najwyższego³⁶ wskazane przez powoda okoliczności faktyczne roszczenia tworzą podstawę faktyczną uzasadniającą zastosowanie abstrakcyjnej normy prawnej, a proces stosowania przez sąd prawa polega na porównaniu ustalonego stanu faktycznego ze stanem faktycznym podanym w hipotezie określonej normy prawnej, tj. na subsumcji stanu faktycznego sprawy pod określony przepis prawa.

Nowelizacja KPC³⁷ wprowadziła zmianę przepisu art. 187 § 1 pkt 2 poprzez nałożenie obowiązku wskazania faktów, na których powód opiera swe żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu. Zmianę należy ocenić pozytywnie, gdyż dotychczasowe brzmienie mogło być mało czy-

³⁵ Por. wyr. SN z 7.12.2017 r., I PK 337/16, Legalis.

³⁶ Wyrażonego w wyr. SN z 11.12.2009 r., V CSK 180/09, Legalis.

³⁷ Autorzy odwołują się w opracowaniu do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469) oraz projektu nowelizacji KPC w oparciu o rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 8.1.2019 r., Druk sejmowy Nr 3137, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?Nr=3137>.

telne w tym zakresie, że ustawodawcy chodzi o wskazanie faktów, które mają potwierdzić żądanie pozwu. Wprawdzie formularz opracowany przez Ministra Sprawiedliwości wymaga właśnie podania nie tylko dowodów, ale także wskazania okoliczności, jakie za pomocą wnioskowanego dowodu mają być wykazane, ale jest to tylko wzór zamieszczony w akcie prawnym o charakterze wykonawczym. Ponadto dodany został przepis art. 186¹ KPC, według którego przewodniczący pismo, które zostało wniesione, jako pozew, a z którego nie wynika żądanie rozstrzygnięcia sporu o charakterze sprawy cywilnej, zwróci wnoszącemu bez żadnych dalszych czynności, chyba że wyjątkowe okoliczności uzasadniają nadanie mu biegu.

Obowiązek związany ze wskazywaniem faktów dotyczyć będzie nie tylko pozwu, ale także wszystkich pism procesowych składanych w postępowaniach cywilnych, gdyż w myśl znowelizowanego przepisu art. 126 § 1 KPC, każde pismo procesowe powinno zawierać:

- 1) oznaczenie sądu, do którego jest skierowane;
- 2) imiona i nazwiska lub nazwy stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników;
- 3) oznaczenie rodzaju pisma;
- 4) osnovę wniosku lub oświadczenia;
- 5) **w przypadku gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia – wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie, oraz wskazanie dowodu na wykazanie każdego z tych faktów;**
- 6) podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika;
- 7) wymienienie załączników.

Ponadto w piśmie procesowym mającym na celu przygotowanie sprawy do rozstrzygnięcia (pismo przygotowawcze) strona zobowiązana będzie do zwięzłego podania stanu sprawy, wyszczególnienia, które fakty przyznaje, a którym zaprzecza, oraz wypowiedzenia się, co do twierdzeń i dowodów zgłoszonych przez stronę przeciwną. Przyznano także uprawnienie, aby w piśmie przygotowawczym strona wskazała podstawy prawne swoich żądań lub wniosków. Regulacja powyższa powinna wyeliminować wszystkie dotychczasowe wątpliwości w zakresie tego, jak należałoby konstruować pisma procesowe, co w efekcie powinno usprawnić czynności sądu związane z ustalaniem faktów, mających stanowić przedmiot dowodu.

Ponadto wprowadzono, w dodanym rozdziale regulującym organizację postępowania, przepis art. 205³ § 1 KPC, który przyznaje uprawnienie przewodniczącemu, aby w uzasadnionych przypadkach, w szczególności w sprawach zawiłych lub obrachunkowych, zarządził wymianę przez strony pism przygotowawczych, oznaczając porządek składania pism, terminy, w których pisma nale-

ży złożyć, jak też okoliczności, które mają być wyjaśnione. Regulacja powyższa wymusza, z jednej strony, zapoznanie się przez prowadzącego sprawę sędziego nie tylko z treścią żądań stron i ich twierdzeniami, ale dokonania wstępnej oceny okoliczności faktycznych, jakie wymagają dowodu. Przewodniczący będzie mógł zobowiązać stronę, by w piśmie przygotowawczym podała wszystkie twierdzenia i dowody istotne dla rozstrzygnięcia sprawy pod rygorem utraty prawa do ich powoływania w toku dalszego postępowania. W takim przypadku twierdzenia i dowody zgłoszone z naruszeniem tego obowiązku podlegają pominięciu, chyba, że strona wykaże, że ich powołanie w piśmie przygotowawczym nie było możliwe albo, że potrzeba powołania wynikła później (art. 205³ § 2 KPC). Regulacja taka pozwoli na realizację postulatu ekonomiki postępowania. Natomiast stronę zastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej przewodniczący będzie mógł zobowiązać do wskazania w piśmie przygotowawczym także podstaw prawnych jej żądań i wniosków, w miarę potrzeby ograniczając zakres tego wskazania. Ustawa nie określa jednak sankcji za zaniechanie wskazania podstaw prawnych zgłaszanych żądań i wniosków, dlatego regulacja powyższa powinna być łączona raczej z ciężarami procesowymi. Wskazane przez stronę inicjującą postępowanie cywilne (tj. powoda w procesie, a uczestnika w postępowaniu nieprocesowym) fakty, składające się następnie na ustalony przez sąd stan faktyczny w istocie determinują zastosowanie określonej normy prawnej. Z powyższych względów tak bardzo ważne jest podanie faktów mających istotne znaczenie dla merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Z uwagi na to, że relacje zachodzące między stronami mogą być nierzadko bardzo skomplikowane, a roszczenia z nich wypływające mogą mieć źródło lub podstawę w różnych przepisach prawa, obowiązkiem powoda jest na tyle precyzyjne określenie podstawy faktycznej żądania, aby można było jednoznacznie określić, jaką ma ono podstawę prawną. Jest to konieczne w celu podjęcia przez pozwanego stosownej obrony oraz w celu zakreslenia przez sąd granic rozstrzygania sprawy. Wprawdzie podanie przez powoda podstawy materialnoprawnej roszczenia nie jest obligatoryjne, to nie pozostaje jednak bez znaczenia dla przebiegu i wyniku sprawy, bowiem pośrednio określa także okoliczności faktyczne uzasadniające żądanie pozwu. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego³⁸ podstawa materialnoprawna roszczenia określa krąg okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie pozwu i wyznacza tym samym granice badania sądu, a jej zmiana stanowi przedmiotowe przekształcenie powództwa. W sytuacji, kiedy powód dokonał wyboru reżimu odpowiedzialności pozwanego i ukształtował w ten sposób ramy procesu, w tym zakresu obrony pozwanego oraz kognicji sądu, sąd

³⁸ Wyr. SN z 23.2.1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, Nr 9, poz. 152.

nie może z urzędu zmienić podstawy odpowiedzialności pozwanego na inną, bowiem zakłóciłoby to równowagę procesową stron oraz naruszyło zasadę bezstronności sądu. Zatem odwołanie się przez powoda do określonych regulacji prawnych, jako podstawy prawnej żądania nie tylko ukierunkowuje kognicję sądu, ale także lub może przede wszystkim zakres obrony strony pozwanej.

Wprowadzenie przepisu art. 205³ § 3 KPC stanowi wyłom od dotychczasowej reguły, iż strona czy uczestnik postępowania nieprocesowego nie są zobowiązani do wskazywania podstawy prawnej dochodzonego roszczenia. Przy czym należy uznać, że regulacja ta może mieć zastosowanie także w sytuacji, kiedy po wniesieniu powództwa lub odpowiedzi na pozew zostanie ustanowiony pełnomocnik. W przeciwnym razie strony celowo unikałyby na wstępnym etapie ustanowienia pełnomocnika procesowego. Wydaje się, że prowadzenie przedmiotowej regulacji bez sankcji nie będzie przynosiło jednak oczekiwanych rezultatów.

I. Fakty istotne dla merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy

Przedmiotem dowodu powinny być, zatem fakty istotne dla merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy (art. 227 KPC). Jakiego rodzaju okoliczności faktyczne będą miały charakter istotny będzie zależało od rodzaju sprawy i wnioskowanej ochrony prawnej, wynikającej z przepisów prawa materialnego.

W literaturze wyrażane jest stanowisko, że istotność znaczenia faktów należy rozumieć dwójako, gdyż z jednej strony, powinny dotyczyć przedmiotu procesu, ale też mieć znaczenie prawne³⁹. Zakres podstawy faktycznej powództwa określa zakres postępowania dowodowego, jakie powinien prowadzić sąd. Stosownie do dotychczasowej treści przepisu art. 187 § 1 KPC pozew powinien zawierać przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie, a według znowelizowanego przepisu wskazanie faktów, na których powód opiera swe żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu. Sąd powinien dokonać oceny jedynie w zakresie zgłoszonego przez powoda żądania, a więc przedmiotem ustaleń sądu mogą być wyłącznie kwestie umożliwiające ocenę czy istnieją podstawy do zastosowania normy wynikającej z przepisu prawa materialnego. Sąd rozpoznający sprawę jest nie tylko związany żądaniem pozwu, ale także faktami podawanymi w pozwie, gdyż to strona powodowa przedstawia w pozwie okoliczności, które jej zdaniem kreują dochodzone roszczenie. Fakty zgłoszone przez powoda będą przedmiotem dowodu tylko wówczas, gdy

³⁹ Ł. Błaszczak, [w:] Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym*, s. 16; Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, s. 164–165.

odnosić się będzie do okoliczności, które z punktu widzenia prawa materialnego mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy⁴⁰. Przytoczone w pozwie fakty powinny, bowiem potwierdzać żądanie pozwu, a więc powinny to być takie okoliczności, które pozwolą na uwzględnienie żądania, jeśli okażą się prawdziwe⁴¹.

W myśl przepisu art. 6 § 2 oraz art. 126 § 1 pkt 3 KPC strony powinny przytaczać nie tylko fakty na potwierdzenie zgłoszonego żądania, ale także dowody. Z powyższych względów zaniechanie wskazania przez stronę powodową faktów lub przytoczenie okoliczności nieuzasadniających żądania (tzn. nie dotyczących żądania), podobnie jak niezgłoszenie żadnych dowodów na poparcie wskazanych faktów stanowi brak formalny pozwu⁴². Przed dokonaną nowelizacją, na mocy ustawy z 4.7.2019 r., powód miał możliwość uzupełnienia okoliczności, których zaniechał wskazania w pozwie, jak i dowodów z uwzględnieniem regulacji przewidzianej w art. 217 KPC. W związku z tym, jeżeli według przedmiotowego przepisu zgłoszenie twierdzeń i dowodów nie było możliwe, powód mógł się narazić na oddalenie powództwa z powodu niewykazania zgłoszonego w pozwie żądania. W wyniku zmiany KPC (ustawą z 4.7.2019 r.), a ponadto na rozprawie prowadzonej bez planu rozprawy, sąd przez zadawanie pytań stronom dąży do tego, aby strony przytoczyły lub uzupełniły twierdzenia lub dowody na ich poparcie oraz udzieliły wyjaśnień koniecznych do zgodnego z prawdą ustalenia podstawy faktycznej dochodzonych przez nie praw lub roszczeń. W ten sam sposób sąd dąży do wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy, które są sporne (zmieniony art. 212 § 1 KPC). Regulacja powyższa potwierdza nałożenie na sąd obowiązku podejmowania czynności umożliwiających realizację zasady prawdy materialnej.

II. Dopuszczalność zmiany podstawy faktycznej powództwa

Należy rozważyć, czy zakres przeprowadzania postępowania dowodowego, a w konsekwencji przedmiot dowodu może ulec zmianie w trakcie toczącego się postępowania. Zmiana podstawy faktycznej (wskazywanych faktów) może wiązać się także ze zmianą żądania, a wówczas stanowić będzie zmianę powództwa. Należy mieć, bowiem na względzie, że sąd powinien przy ustalaniu podstawy

⁴⁰ L. Błaszczak, [w:] L. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym*, s. 16.

⁴¹ I. Kunicki, [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–729*, t. I, Warszawa 2016, s. 624.

⁴² *Ibidem*, s. 624–625.